

MECHANISMS, STRUCTURES AND ARCHETYPES OF IMAGINATION

Niadi- Corina Cernica, Assist. Prof., PhD, “Ștefan cel Mare” University of Suceava

Abstract: Imagination becomes late a theme of meditation for philosophers. Source of errors and superstitions for rationalist philosophy, imagination appears in philosophical thought only in other contexts (analysis of knowledge and the powers of subject).

Genesis of images is tied either to mechanisms of imagination, either to structures, or to creative archetypes of images and imaginary scenarios. From David Hume’s point of view the imaginary activity is a mechanism of composition, decomposition, enlarging, reduction and transposition of reality. For Gilbert Durand, from an anthropological point of view, creativity of images appears because of some structures, which represents a way of comprehension of reality (dual, unitary or synthetic). Gaston Bachelard considers imagination appears because of some archetypes – images with a huge emotional power who bring together other images emotionally tied, true nucleus of imagination.

Other interpretations consider imagination as a faculty of knowledge (in mystic and transcendental systems).

My paper is a presentation and an analysis of these three theories of imagination as a faculty of creation of images.

Keywords: imagination, creation, mechanism, structure, archetype

Imaginația devine târziu un subiect de meditație pentru filosofia europeană și numai în legătură cu capacitățile de cunoaștere ale subiectului. Pentru raționaliști, imaginația este o sursă a erorilor și superstițiilor. Empiriștii nu sunt preocupați de imaginație. Până în secolul XX imaginația nu este un subiect central al gândirii filosofice.

De-a lungul timpurilor geneza imaginilor a fost legată fie de mecanisme ale imaginației, fie, în secolul XX, de structuri, fie de arhetipuri creatoare de imagini și scenarii imaginative.

De la David Hume ne-a rămas o frumoasă teorie despre mecanismele imaginației. Din punctul lui de vedere imaginația constă în mărirea, micșorarea, compunerea, descompunerea și transpunerea materiei pe care ne-o oferă simțurile și experiența. Aceste compuneri, descompuneri, măriri, micșorări și transpuneri sunt, putem spune, mecanisme psihice. Compunerea (exemplul îi aparține lui David Hume) imaginilor muntelui și aurului duce la un produs al imaginației simplu, „munte de aur”; ca și în cazul centaurilor, al sfincșilor sau al licornelor, totul este o problemă de descompunere a unor lucruri reale și compunere a părților descompuse. Micșorarea creează pigmei, iar transpunerea, imaginea pigmeilor luptându-se cu cocorii. Transpunerea îl face pe Aristotel să-și imagineze o muzică a sferelor. Astomorii, care nu au gură și se hrănesc doar cu miroșuri – un minunat exemplu de imaginație medievală – sunt un exemplu de descompunere și transpunere (se scoate un element – gura). Toate aceste exemple nu îi aparțin lui David Hume, filosof puțin interesat de fantastic. Le-am folosit doar pentru a arăta modalitatea simplă prin care cinci mecanisme ale imaginației creează cele mai ciudate imagini, acoperind practic tot câmpul imaginației.

Ideea că producția de imagini se datorează unor mecanisme simple, utilizând material oferită de simțuri și experiență, arată că imaginația este capacitatea de a deriva din imaginile simțurilor noi imagini. Din punctul de vedere al lui David Hume, nu există nimic în imaginație care să nu provină de la simțuri. Imaginația nu depășește realitatea, ci doar o deformează, până când aceasta devine mai urâtă, mai frumoasă, fantastică sau ciudată, consolatoare pentru neputințele noastre sau având doar un rol ludic. Mecanismele imaginației sunt mecanisme simple; imaginația însăși este, de fapt, un set de mecanisme simple, care deformează și re-formează realitatea. Nici cea mai grandioasă producție a imaginației nu presupune mai mult decât atât și nu depășește datele oferite de simțuri sau experiență. Este teoria unui filosof empirist, dar noutatea și actualitatea ei constă în considerarea imaginației creatoare ca o facultate psihică constând în mecanisme care prelucrează material oferită de simțuri și experiență (în cazul scenariilor imaginative). Aceleași mecanisme, aplicate experienței, creează scenarii imaginative – adică tot corpusul literar al lumii.

O altă teorie a imaginației îi aparține antropologului Gilbert Durand, dar pe care nu o poate ocoli nici o filosofie a imaginarului. Potrivit lui Gilbert Durand, imaginația creatoare de imagini se datorează unor structuri. Există trei structuri ale imaginației, numite structură schizomorfă (sau eroică), structură mistică (sau antifrastică) și structură sintetică (sau dramatică). Aceste structuri sunt și modalități de a vedea realitatea și viața. Prima aparține unui regim diurn al imaginației, celelalte două unui regim nocturn și derivă, din punctul de vedere al lui Gilbert Durand, din reflexe dominante – postural, digestiv, copulativ.

Structura schizomorfă, eroică este caracterizată de idealizare și este fundamentată pe simetrie, geometrism, antiteză polemică și gigantism. Unitatea de ansamblu, după cum afirmă antropologul, este bazată pe exagerarea diferențelor și transformarea lor în realități antitetice și conflictuale, cu valori pozitive și negative. Imaginile au valori de tip antitetic, ceea ce duce la o viziune imaginativă polemică, duală, duce la antiteze (Cerul – Infernul, eroul – monstrul, lumină – tenebre, îngerul – animalul) iar simbolurile regimului diurn eroic sunt legate de autoritate și puritate (Soarele, Mantra, Tunderea, Scara, Treptele etc.).

Structurile mistice sunt legate de unitate, miniaturizare, realism sensorial. Integrarea, concentrarea, compatibilitatea, complementaritatea sunt noțiunile care descriu acest tip de structură imaginativă, alături de sentimente de profund, calm, intim, ascuns, familiar. Simbolurile Mamei, Casei, microcosmosului, Centrului, Hranei, Substanței sunt asociate imaginilor și scenariilor imaginative create de structura imaginației mistice, unitare.

Structura sintetică presupune dramatizare, progress, înlănțuirea elementelor, istoricizare și coincidența contrariilor. Simbolurile sunt legate de coacere, progresare, revenire, dinamism. Dinamismul și progresul se văd în simbolurile sintetice ca Fiul, Focul, Copacul, Roata, Luna etc.

Crearea de imagini și scenarii se datorează unor structuri care se proiectează asupra întregii experiențe umane; trei structuri care sunt trei tipuri de valorizări ale experienței umane și care cuprind toate tipurile de simboluri, scenarii și valori asociate imaginilor. Structurile, ca fundamente ale imaginației, leagă imaginile de valori, de simboluri și de viziuni generale, ceea ce teoria mecanismelor nu reușea.

Mecanismele imaginației explicau irealul, fantasticul, deformarea, în timp ce structurile imaginației explică valorile, simbolurile și viziunile asociate imaginației. Imaginația presupune viziuni și valori ar spune Gilbert Durand, iar structurile imaginației dau o înțelegere a acestor viziuni și valori. Imaginația are legătură cu eufemizarea morții, cu speranțele și temerile speciei umane, deci, repetăm, cu viziuni, valori și simboluri.

Imaginația schizomorfă este specifică oricărei viziuni polemice, duale. Parmenide și Platon au, poate, viziuni schizomorfe, împărțind realitatea în două regimuri inegale valoric. Thales are o viziune mistică, iar Heraclit una sintetică. Viziunile polemice, cele intimiste și cele progresiste, istoricizante, par a cuprinde imaginația în întregul ei.

O a treia teorie despre imaginație îi aparține lui Gaston Bachelard care aduce în câmpul imaginației emoțiile, imaginile cu o imensă forță emoțională. Acestea, adevărate nuclee ale unor nebuloase de imagini, pe care le leagă în moduri diferite, mai ales emoționale, sunt numite de noi arhetipuri. De data aceasta este vorba de imagini literare și reverii, care se leagă prin emoții de nuclee precum apa, pământul, focul, aerul. Toate presupun o concretete sinestezică, care evocă valori, amintiri, reverii, imagini, creând un camp al visării. Gaston Bachelard, în poeticele lui, adevărate analize ale imaginilor apei, focului, pământului și aerului, arată puterea unor nuclee ale imaginației care atrag alte imagini. Imaginația materiei este de fapt imaginație de tip sinestezic, capabilă să atragă noi imagini, creând reverii și universuri literare și biografice.

Teoria nucleelor imaginației, a arhetipurilor explică dinamismul imaginației, reveriile, scenariile imaginative, universurile literare și biografice, legăturile emoționale și forța emoțională a imaginației. Universurile literare, îndeosebi, universurile sentimentale, reveriile și amintirile legate emoțional devin posibile prin înțelegerea imaginației prin imagini-nuclee care atrag noi și noi imagini.

Celelalte teorii ale imaginației, de la imaginarul istoric, până la imaginarul științific, ca și teoria transcendențială a lui Kant au legătură cu rolul imaginației în cunoaștere sau în formarea de imagini ale altor țări și oameni, în înțelegerea propriei societăți sau gândiri. Imaginația nu doar creează imagini, ea participă la cunoașterea și înțelegerea lumii.

Noi am prezentat însă imaginația creatoare, imaginația care creează imagini și scenarii imaginative, de la irealul fantasticului, la simboluri, viziuni, universuri de reverie literare și biografice.

Dacă imaginația ca facultate a subiectului înseamnă mai mult decât imaginația creatoare, înseamnă cunoaștere și comprehensiune, imaginația creatoare rămâne însă o temă de meditație.

Înainte de a încheia această lucrare, vom adăuga că imaginația, ca parte a cunoașterii și comprehensiunii, nu are parte de același tip de înțelegere. Mecanismele imaginarului, așa cum este analizat de istorici, sunt istorice și au ca fundament realități sociale, religioase, economice și politice specifice unei epoci istorice. Atunci când C.L. Strauss analizează miturile, de exemplu miturile populației Murgin din Țara lui Arhorn, el identifică componentele mitului și relațiile dintre componente ca fiind componente ale condițiilor de mediu ale populației și relații de omologie; mitul populației Murgin este o modalitate de înțelegere și clasificare logică. Mitul este pentru Strauss un fel de instrument logic pe care îl folosește gândirea primitivă. Pentru teoreticienii științei, imaginarul științific este o modalitate de a renunța la ideea de realism în știință, fără ca știința să fie altceva decât știință.. Pentru Mircea Eliade imaginarul religios primitiv este gândire ontologică și sete de ființă. Kant explică transcendental imaginația în cazul figurilor geometrice pure, existente independent de senzații.

În toate aceste cazuri imaginația este un element care participă la cunoașterea și comprehensiunea realității, dar imaginea este creată, creată prin mecanisme, structuri sau arhetipuri. Imaginația creatoare este, prin activitatea creatoare de imagini, capabilă de alte roluri în viața subiectului.

Imaginația creatoare, considerată mult timp la antipodul gândirii, recuperată de filosofia de azi ca modalitate de gândire și, în special, ca modalitate de exprimare a gândirii și înțelegerii, trebuie înțeleasă în sensul ei creator – creatoare de fantastic și ireal, de universuri proprii și universuri literare, creatoare de simboluri și viziuni, de înțelegeri primordiale ale realității și experienței.

BIBLIOGRAPHY:

1. Bachelard, Gaston, *Psihanaliza focului*, Ed. Univers, București, 1989
2. Bachelard, Gaston, *Pământul și reveriile voinței*, Ed. Univers, București, 1998
3. Bachelard, Gaston, *Apa și visele. Eseu despre imaginația materiei*, Ed. Univers, București, 1995
4. Durand, Gilbert, *Structurile antropologice ale imaginarului*, Ed. Univers enciclopedic, București, 2000
5. Durand, Gilbert, *Aventurile imaginii. Imaginația simbolică. Imaginarul*, Ed. Nemira, București, 1998
6. Hume, David, *Cercetare asupra intelectului omenesc*, Ed. Științifică și enciclopedică, București, 1997